

УДК 338.439:338.24.001

DOI: 10.31732/2663-2209-2019-56-165-175

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: ВПЛИВ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ФАКТОРІВ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ

Егорова-Гудкова Т.І.¹, Кригін А.С.², Кригін Д.С.³, Звірко О.Є.⁴

¹ к.е.н., доцент кафедри, Одеській національний університет ім. І.І. Мечникова, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, 65058, Україна, тел.: (067)-751-97-14, e-mail.: Tatiana_yeg@rambler.ru, ORCID: 0000-0002-6542-9639

² аспірант, Одеській національний університет ім. І.І. Мечникова, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, 65058, Україна, тел.: (067)-484-86-34, e-mail.: Atm2@meta.ua, ORCID: 0000-0002-7514-4899

³ аспірант, Одеській національний університет ім. І.І. Мечникова, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, 65058, Україна, тел.: (097)-098-71-94, e-mail.: danyla.krygin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4254-3639

⁴ аспірант, Одеській національний університет ім. І.І. Мечникова, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, 65058, Україна, тел.: (067)-73-76-769, e-mail.: ozverkov@astarta.ua, ORCID: 0000-0002-7215-1110

ECONOMIC SECURITY OF THE STATE: INFLUENCE OF FUNDAMENTAL FACTORS AND PRIORITIES OF DEVELOPMENT

Yegorova-Gudkova T.¹, Krygin A.², Krygin D.³, Zvrikov O.⁴

¹ PhD (Economics), associate professor, Odessa National Mechnikov's University, Odessa, avr. Frantsuzkiy, 24/26, 65058, Ukraine, tel.: (067)-751-97-14, e-mail.: Tatiana_yeg@rambler.ru, ORCID: 0000-0002-6542-9639

² postgraduate Student, Odessa national Mechnikov's University, Odessa, avr. Frantsuzkiy, 24/26, 65058, Ukraine, tel.: (067)-484-86-34, e-mail.: Atm2@meta.ua, ORCID: 0000-0002-7514-4899

³ postgraduate student, Odessa national Mechnikov's University, Odessa, avr. Frantsuzkiy, 24/26, 65058, Ukraine, tel.: (097)-098-71-94, e-mail.: danyla.krygin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4254-3639

⁴ postgraduate student, Odessa national Mechnikov's University, Odessa, avr. Frantsuzkiy, 24/26, 65058, Ukraine, tel.: (067)-73-76-769, e-mail.: ozverkov@astarta.ua, ORCID: 0000-0002-7215-1110

Анотація. Рейтинг Глобальної конкурентоспроможності України та його субіндекси в 2017 -2018 р.р. свідчать про кризовий стан економіки і порушення умов економічної безпеки. Невирішеним є питання обґрунтування та аналізу системи фундаментальних факторів впливу на стан економічної безпеки. Дослідження проблем економічної безпеки здійснюється з порушенням принципу системності, ігноруванням наукової доктрини загальної числової Гармонії Світобуду і має наслідком неврахування загальних математичних констант, «самопланування» макроекономічних диспропорцій та погроз стану економічної безпеки. При розробці економічної політики та стратегій економічного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави слід диференціювати що має бути незмінним але може коректуватись (інваріанти), а що слід змінювати для забезпечення дотримання принципу гармонії (варіації). Актуальним є впровадження в практику системи індикаторів економічної безпеки, що створює методологічні та методичні основи для виміру, оцінки стану, ефективності забезпечення і розвитку умов економічної безпеки. Система індикаторів має бути доповнена наступними: рівень екологічної безпеки; рівень продовольчої безпеки; рівень співвідношення обсягу приватної власності до обсягу державної власності у загальному обсязі власності; рівень мультиплікатору доданої вартості експортної продукції, енергетична рентабельність виробництва; вік та рівень зносу основних засобів; рівень бюджетної безпеки (у розрізі двох складових: рівень ефективності збору податків податковими органами та рівень ефективності збору надходжень з боку органів митного контролю); рівень гармонізації інтересів громадян (у розрізі двох складових: рівень співвідношення реальних надходжень різних соціальних груп у суспільстві та рівень концентрації власності по соціальних групах); рівень епідеміологічної безпеки (у розрізі двох складових: рівень захворювання на СНІД/ВІЛ та рівень захворювання на туберкульоз. Обидві складові обумовлені їх масштабом в Україні та негативно впливають на рівень демографічної безпеки, забезпечення трудовими ресурсами, витрати бюджету на охорону здоров'я населення). Обмеженість використання системного підходу при вивченні питань економічної безпеки і фундаментальних факторів вимагає впровадження трансдисциплінарного підходу в дослідженнях. Математичним орієнтиром має бути відповідність константам рекурентного ряду пропорційного розподілу. Доцільним є використання економічної фізики як науки, що формує нову теоретичну та методологічну базу сучасної економічної теорії.

Ключові слова: гармонізація системи, золотий перетин, фрактальність, економічна безпека, індикатори, погрози, антикризова політика, реальний сектор економіки.

Формул.: 0, рис.: 2, табл.: 3, бібл.: 12

Annotation. Rating of Global Competitiveness of Ukraine and its Subindices in 2017 -2018 testify to the economic crisis and the breach of economic security. The issue of justification and analysis of the system of fundamental factors of influence on the state of economic security is unresolved. The study of problems of economic security is carried out in violation of the principle of systematic, ignoring the scientific doctrine of universal numerical Harmony of the Universe, and has the consequence of disregarding common mathematical constants, "self-planning" of macroeconomic imbalances and threats to the state of economic security. When developing economic policies and strategies for economic development, ensuring the economic security of the state should be differentiated, which should be unchanged but can be adjusted (invariants), and what should be changed to ensure compliance with the principle of harmony (variation). The implementation of the system of economic security indicators, which creates methodological and methodological bases for measuring, assessing the state, efficiency of providing and developing the conditions of economic security, is relevant. The indicator's system should be supplemented by the following: level of environmental safety; level of food security; level of the ratio of the volume of private property to the volume of state property in total volume of property; level of export value added multiplier, energy profitability of production; age and level of depreciation of fixed assets; level of budgetary security (in the context of two components: the level of efficiency of tax collection by tax authorities and the level of efficiency of collection of revenues by customs authorities); level of harmonization of interests of citizens (in the context of two components: the level of the ratio of real income of different social groups in society and the level of concentration of property in social groups); level of epidemiological safety (in the context of two components: the level of AIDS/HIV and level of tuberculosis. Both components are conditioned by their scale in Ukraine and adversely affect for level of demographic security, labor supply, budget expenditures on public health). Limited usage of a systematic approach to the study of economic security and fundamental factors requires the implementation of a transdisciplinary approach in research. Mathematical reference should be the correspondence to the constants of the recurrent series of proportional distribution. It is advisable to use economic physics as a science, which forms a new theoretical and methodological basis of modern economic theory.

Key words: system harmonization, golden section, fractality, economic security, indicators, threats, anti-crisis policy, real economy.

Formulas: 0, fig.: 2, tabl.: 3, bibl.: 12

Постановка проблеми. Утримання конкурентоспроможності економіки країни та створення умов рівноцінної взаємодії в системі глобальної конкуренції вимагає розробки стратегії економічного росту та її дотримання. Інтегральним показником стану, в якому знаходиться вся економічна система України, є її рейтинг Глобальної конкурентоспроможності та його субіндекси. Якщо в 2003 році це було 79 місце серед 102 країн світу, то в 2017-2018 роках, серед 137 країн субіндекси находились у інтервалі 88 – 135 (табл.1), що свідчить як про поглиблення економічної нерівності держав, так і про кризовий стан економіки країни та порушення умов економічної безпеки.

Нестабільність економічного розвитку країн з трансформаційною економікою зумовлена не тільки низкою чинників внутрішнього походження, але й впливом зовнішніх факторів, що поглиблюються внаслідок розвитку інтеграційних тенденцій, особливо за умов розповсюдження явищ світової кризи. За таких обставин особливої актуальності набуває проблема забезпечення умов економічної безпеки держави та бізнесу, як основи динамічного економічного росту.

Поняття економічної безпеки має альтернативним поняття економічних погроз, до яких безпосередньо відноситься економічна злочинність, що виникає в умовах можливості конкурувати з легальною економікою при виробництві найбільш дохідних товарів і послуг та відображає недоліки стану легальної економіки.

В Україні за різними оцінками, рівень тіньової економіки складає від 35 до 55 відсотків, так за розрахунками Київського міжнародного інституту соціології в рамках проекту SHADOW, який фінансується Європейською Комісією за програмою HORIZON 2020 рівень тіньової економіки у 2018 році склав 47,2% від загального обсягу ВВП та 46,8% у 2017 році. За регіонами та по секторах рівень тіньової економіки розподілився таким чином: (табл. 2. та рис. 1.).

Фах західних держав та вітчизняний досвід боротьби з економічною злочинністю свідчить, що лише кримінально-правові заходи є в сучасних умовах недостатніми.

Таблиця 1

Субіндекси глобальної конкурентоспроможності України 2017-2018 р.

№	Сфери конкурентоспроможності та відповідні показники	Місце України у світі серед 137 країн
1	2	3
1.	Інститути	
	- гарантування прав власності	128
	- незалежність судів	129
	- захист прав міноритарних акціонерів	129
	- корупція	106
	- ефективність правової структури та виконання законів	122
	- ефективність державних витрат	122
	- організована злочинність	113
	- фаворитизм у рішеннях державних осіб	111
	- якість послуг поліції	101
	- ефективність наглядових рад в корпораціях	90
	- етична поведінка фірм	102
2.	Інфраструктура	
	- інфраструктура в цілому	88
	- якість доріг	130
	- якість портової інфраструктури	93
	- якість авіатранспортної інфраструктури	92
3.	Макроекономічні умови	
	- інфляція, річний індекс у %	129
	- кредитний рейтинг країни	123
	- управління державним боргом	112
4.	Ефективність ринків	
	- ефективність антимонопольної політики	129
	- вплив податкової системи на мотиви інвестування	127
	- нетарифні бар'єри входу на ринки	120
	- якість митних процедур	126
	- домінування іноземної власності	127
5.	Ефективність ринку праці	
	- державна політика збереження талантів	129
	- податкові стимули для мотивації у працевлаштуванні	124
	- професійний менеджмент	123
	- державна політика підвищення привабливості роботи для талановитих осіб	106
6.	Розвиток фінансового ринку	
	- наявність фінансових послуг	112
	- доступність фінансових послуг	120
	- фінансування через фондовий ринок	114
	- легкість отримання кредиту	103
	- наявність венчурного капіталу	118
	- стійкість банківської системи	135
	- якість регулювання фондового ринку	134

Джерело: [1]

Як свідчить фах останніх років розвитку України – порушення принципів економічної безпеки є головним чинником масштабної нестабільності по всіх сферах життя спільноти, макроекономічних колізій і ризиків та соціальних проблем. В період початку формування ринкових

відносин мали місце лише обмежені зусилля держави забезпечити умови економічної безпеки, обґрунтувати фундаментальні фактори, що впливають на її рівень та розробити стратегію економічної безпеки країни.

Рівень тіньової економіки в Україні в 2017 – 2018 рр. (% від ВВП)

Регіон	2018 р.	2017 .р.
Південь	44,7%	43,5%
Захід	47,6%	43,5%
Схід	46,1%	44,3%
Північ/Центр	45,9%	50,2%
м. Київ	45,7%	44,9%

Джерело: [2]

Таким чином, актуальною науковою проблемою, що має глобальне макроекономічне значення для держави є розробка довгострокової стратегії економічної безпеки як складової національної безпеки та бази економічного росту на підставі теоретичного

дослідження внутрішніх та зовнішніх фундаментальних факторів, що впливають на рівень економічної безпеки, можливості конкурентоспроможності та динамічного зростання національної економіки, підвищення якості життя населення.

Рис. 2. Тіньова економіка по секторам

Джерело: [5]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість публікацій що присвячено тематиці економічної безпеки характеризує проблему взагалі та ігнорує її системний характер.

Значне місце дослідженню проблеми надається в монографіях, статтях та методичних розробках С.І. Пиріжкова, А.І. Сухорукова, С.Л. Воробйова, Т.П. Крупельницької, де вперше наведено системні дослідження проблеми.

В наукових працях О.І. Барановського, В.Т. Білоуса, А.І. Буреніна, Б.В. Губського, П.Г. Казначєєва, Ю.Г. Лисенко, Я.М. Міркина, В.І. Мунтіяна, Г.І. Пастернак-Тарнаушенко, В.М. Попович, А.І. Субетто, Е.В. Семенкової, В.К. Сенчагова, С.К. Харічкова, О.М. Яковлева та інших

науковців розглядаються окремі аспекти цього явища у країнах трансформаційної економіки. У наукових трудах В.І. Вернадського, В.І. Вейніка, М.М. Воробйова, М.О. Бердяєва, О.Я. Боднара, І.А. Ільїна, В.І. Коробко А.С. Лосєва, П.А. Сорокіна, Е.М. Сороко, А.П. Стахова та інших науковців наведено фундаментальні гносеологічні та філософські аспекти Гармонічного Світоіснування, що є системними щодо дослідження проблеми економічної безпеки.

Важливим є пошук теоретичних узагальнень в області формування стратегії забезпечення економічної безпеки, які би, на підставі використання категоріального апарату, що розроблено вітчизняною наукою щодо національної та

економічної безпеки, були би звернені до результатів, що накопичено зарубіжними науковими школами в цій області. Наукова спільнота у своїй більшості не приймає до уваги негативні тенденції розвитку в області забезпечення економічної безпеки в пост - соціалістичних країнах загалі, та окремо в Україні.

Відкритим є питання щодо обґрунтування та аналізу системи фундаментальних факторів, що впливають на можливі сценарії розвитку стану економічної безпеки та обумовлених з цим економічним та політичним вибором суспільства, розробкою моделі державної економіки, моделі економічного росту, гармонізацію традиційних цінностей населення, довгі економічні цикли і др.

Не дано відповіді і на питання щодо довгострокової стратегії, макроекономічної політики, антикризової політики, їх пріоритетів та механізму реалізації, що мають забезпечувати підвищення рівня економічної безпеки, зниження макроекономічних ризиків державі і як результат - економічне зростання, соціальну стабільність та реальну незалежність країни. Проблемною залишається і системне висвітлення ролі держави у вирішенні задач забезпечення економічної безпеки.

Теоретичні проблеми, необхідність зміни парадигми підходу ставлення до проблеми та практичних аспектів її системного вивчення є надактуальними і визначили мету, основні задачі та напрямки проведення наукового дослідження, а також структуру даної статті.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення фундаментальних факторів та обумовлених ними чинникові-наслідкових зв'язків, що впливають на стан економічної безпеки у країні, обґрунтування системи критеріїв, індикаторів та моделі економічної безпеки, в контексті стратегії національної безпеки держави як гармонічної системи, що діє на принципах саморегулювання.

З метою досягнення мети поставлено наступні задачі:

- розвинути теоретичні погляди на суть явища економічної безпеки як складової Гармонічної системи існування;

- розвинути теоретичні погляди на суть явища економічної безпеки та форми її проявлення у взаємозв'язку з рухом вартості;

- обґрунтувати структуру та складові економічної безпеки;

- дослідити роль держави, що склалася при забезпеченні економічної безпеки і обґрунтувати необхідні щодо методів державного регулювання з метою більш активного впливу на формування умов безпечного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека – це здатність і можливість для економіки країни розвиватися в умовах конфліктів, невизначеності, ризиків стосовно умов існуючої дійсності. С точки зору класифікації на зовнішні та внутрішні фактори – необхідний рівень економічної безпеки України можуть забезпечити тільки внутрішні системні фактори, що формують її цілісність і адаптивність до змін.

Задачі створення умов внутрішньої та зовнішньої безпеки країни базуються на її національних інтересах. При цьому, до головних національних інтересів відносять «зовнішньополітичні інтереси держави, зв'язані з забезпеченням його безпеки і цілісності як визначеної соціально-економічної, політичної, національно-історичної і культурної спільності, із захистом економічної і політичної незалежності держави, т.ч. головними є поняття цілісності, незалежності і безпеки [3]. Задача забезпечення необхідного рівня економічної безпеки є багаторівневою. Можна виділити щонайменш три рівні – індивіда, держави і світової економічної системи. Відповідно до умов конкретної країни вона має рівні підприємства (фірми), галузі, регіону країни і таке інше. Поняття погрози економічної безпеки також мають бути структуровані відповідним чином, на:

- погрози економічної безпеки громадян;
- погрози безпеки підсистеми ринку;
- погрози безпеки підсистеми держави.

Таким чином, і економічна безпека країни має три складові, що і є суб'єктами економічної безпеки. Визначення характеру погроз, що зв'язуються з проблемою економічної безпеки, є ключовим моментом для визначення самого поняття економічної безпеки. Погрози можуть мати різні джерела походження, наприклад, взаємовідносини країн у сфері міжнародних економічних відносин, стихійний вплив світового господарства; внутрішні кризи та диспропорції. Національна економічна безпека перебуває під загрозою тоді, коли зміна зовнішніх економічних параметрів може зруйнувати економічну систему. На сучасному етапі розвитку, ключову проблему національної економічної безпеки України складає збереження національного господарського комплексу як єдиного цілого в умовах переходу до відкритої моделі економіки. Автори дотримуються точки зору, що найбільший пріоритет має забезпечення цілісності національної господарської системи, починаючи з мікрорівня, і фундаментальні фактори, що впливають на здатність протистояти зовнішнім негативним впливам, є наступними:

- природно - кліматичні;
- рівень екологічності виробництва;
- забезпеченість власними енергетичними ресурсами;
- забезпеченість продуктами харчування та продовольчою сировиною власного виробництва;
- рівень розвитку виробництва та технологій;
- наявність розвинутої транспортної інфраструктури;
- рівень розвинутості фондового ринку;
- рівень епідеміологічного стану;
- рівень доходів населення, золотовалютні резерви й інші параметри рівня якості життя та багатства;

- частка країни у обсязі світової торгівлі;
- рівень спеціалізації та концентрації торгівлі.

Винятковий стан України у світі по групі факторів природного характеру та географічного положення існує на фоні відставання у рівні технологій та обладнання, у рівні якості життя. А саме ці фактори надають можливість гнучкості та адаптивності до змін у зовнішніх умовах.

На низькому рівні є як обсяг торгового обігу, так і диверсифікованість зовнішньої торгівлі. Вітчизняний експорт має сировинну спрямованість, а зовнішньоторговельний оборот залежить від країн ближнього зарубіжжя.

Стосовно проблеми забезпечення національної безпеки, слід підкреслити наявність такого явища як «дилема безпеки». Дилему безпеки можна представити як протиріччя між коротко - і довгостроковими цілями забезпечення безпеки, а також між окремими задачами по її забезпеченню.

Дилема безпеки в Україні є в мінімізації протиріччя між двома задачами:

- інтегруванням у світове господарство;
- створенням свого власного внутрішньо цілісного господарчого комплексу, який засновано на ринкових принципах.

Іншими словами – це протиріччя між зовнішньою і внутрішньою інтеграцією, між зовнішньою і внутрішньою лібералізацією, що є органічно присутнім саме для країни, що переживає перехідний період [4]. Стан економічної безпеки укрупнено характеризується показником ВВП. Див. рис. 2.

Динаміка номінального ВВП відображає три глибокі кризи, які українська економіка пережила за період незалежності, безперечно свідчить про порушення умов економічної безпеки на всіх рівнях від держави до домогосподарства. Економічна безпека як властивість економічних процесів забезпечується двома механізмами: самоорганізації і управління.

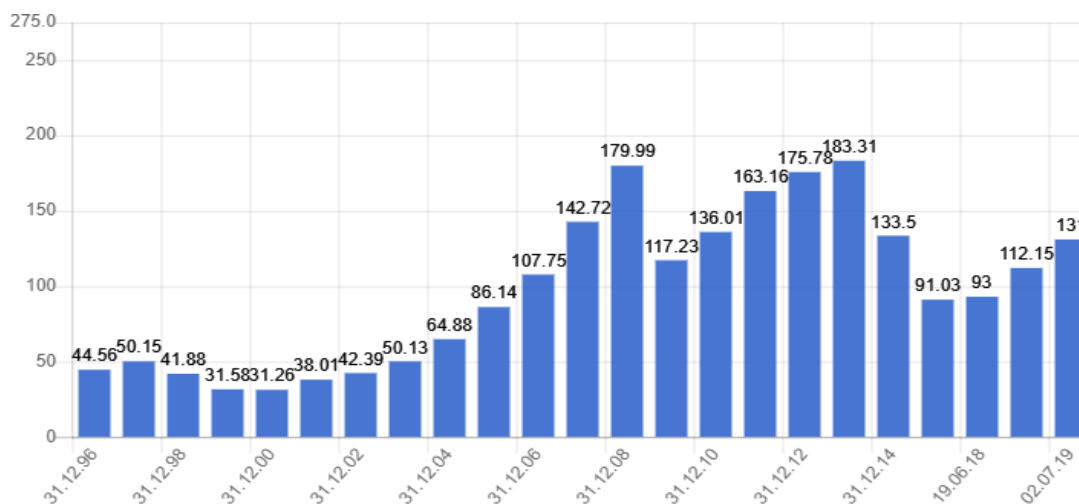

Рис. 2. ВВП України. 1995 – 2019 р.р. (дол. млрд.)

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Механізм управління економічною безпекою являє собою цілеспрямований вплив держави і суспільства на розвиток економіки в інтересах підтримки такої її властивості, як безпека. Але він має суб'єктивний характер. Механізм самоорганізації діє завжди і є об'єктивним, іманентно присутнім, але найбільш явним він стає коли в суспільстві існує єдина або близька система цінностей, цілей і інтересів. Сучасна політика створення умов економічної безпеки має забезпечити баланс або гармонізацію інтересів економічних груп і сил між собою, інститутами влади.

Слід відзначити, що у сучасний час дослідження проблем економічної безпеки здійснюється як з порушенням принципу системності, так і практично з ігноруванням принципів наукової доктрини загальної числової Гармонії Світобуду. Ігнорування принципів математики при дослідженні проблем та задач на макроекономічному рівні має наслідком неврахування загальних математичних констант і «самоплануванням» макроекономічних диспропорцій та погроз стану економічної безпеки на вищому рівні управління. З необхідності дотримання принципу Гармонії логічно слідкує і наступне: пріоритетність відповідності стратегії економічної безпеки принципам концепції ноосферизму, автором якої є академік В.І. Вернадський [5].

З даною концепцією перехрещується і концепція енерговартості, автором якої є професор О.І. Субетто, що передбачає необхідність врахування енергетичної складової як якості, що має будь-який товар чи послуга, разом з вартістю та користувальною вартістю [6].

Іншими словами, економічні відносини повинні бути піднятими на якісно інший рівень як важливий елемент політики в сфері забезпечення економічної безпеки та підґрунтя впровадження стратегії економічного росту за умови дотримання принципу Гармонії.

Економічна безпека це здатність економіки забезпечувати ефективно задоволення суспільних потреб на національному і міжнародному рівнях; вона являє собою сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, що є благоприємними щодо динамічного зростання національної економіки, її здатності задовольняти потреби суспільства, держави, індивіда, забезпечувати конкурентоздатність на зовнішніх і внутрішніх ринках як необхідна складова гармонічного існування.

Економічна безпека має забезпечувати структурно-функціональну відповідність та направлений розвиток держави як системи що самоорганізується відповідно принципу гармонізації систем. Такою системою є система з найбільшою свободою усіх її складових.

Таким чином, при розробці економічної політики та стратегії економічного розвитку взагалі та стратегії забезпечення економічної безпеки держави як складової складної системи слід диференціювати: що має бути незмінним але може коректуватись (інваріанти), а що слід змінювати для забезпечення дотримання принципу гармонії (варіації) [7].

Із цього логічне слідує необхідність зміни парадигми ставлення до питань теоретичного обґрунтування та практичного впровадження заходів щодо забезпечення стану економічної безпеки як інваріанти існування держави як гармонічної системи.

Закономірності формування і розвитку умов економічної безпеки можуть бути розкриті через систему фундаментальних факторів та погроз економічної безпеки та через їх сполучення. Економічна безпека є комплексним явищем та має складну структуру та різноманітні прояви на етапі свого формування, відтворення та вдосконалення. Вивчення і дослідження цього явища та процесів, що мають місце при її формуванні визначають необхідність розробки принципів формування статистично достовірних систем показників, що характеризують складні економічні явища.

Створення умов економічної безпеки має різні наслідки щодо масштабу об'єктів [7;8;9]. З точки зору обсягів і темпів росту реального та фіктивного секторів економіки, а також рівня погроз економічної безпеки слід підкреслити складність погроз з боку порушень умов прозорості стосунків при здійсненні операцій на фондовому ринку, особливо на ринку цінних паперів та їх похідних.

Система індикаторів економічної безпеки має бути доповнена на підставі внесення наступних індикаторів таких як:

- рівень екологічної безпеки;
- рівень продовольчої безпеки;
- рівень співвідношення обсягу приватної власності до обсягу державної власності у загальному обсязі власності у державі;

- рівень мультиплікатору доданої вартості експортної продукції,

- енергетична рентабельність виробництва у державі;

- вік та рівень зносу основних засобів у державі;

- рівень бюджетної безпеки (у розрізі двох складових: рівень ефективності збору податків податковими органами та рівень ефективності збору надходжень з боку органів митного контролю);

- рівень гармонізації інтересів громадян (у розрізі двох складових: рівень співвідношення реальних надходжень різних соціальних груп у суспільстві та рівень концентрації власності у різних соціальних груп);

- рівень епідеміологічної безпеки (у розрізі двох складових: рівень захворювання на СНІД та ВІЛ, рівень захворювання на туберкульоз – обидві складові є обумовленими специфікою стану даних захворювань на Україні та негативно впливають на рівень демографічної безпеки, рівень забезпечення трудовими ресурсами, та рівень витрат бюджету на охорону здоров'я населення).

Погіршення вище означеної ситуації створює погрозу виникнення кризи нового типу, що можлива в разі погіршення стану продовольчої безпеки з яким корелюють показники розповсюдження ВІЛ/СНІД, туберкульозу та соціальної безпеки.

Автори прийшли до висновку, що з точки зору теорії самоорганізації складних систем до якої віднесено систему економічної безпеки держави, задачі, які мають бути вирішено для забезпечення стану економічної безпеки як інваріанти прогресу гармонічної системи можна згрупувати на дві групи:

- довгострокові, що мусять змін у свідомості населення та вимагають розробки та впровадження відповідних програм на державному рівні;

- термінові, що можуть здійснюватись на підставі постійного моніторингу стану економічної безпеки у державі, корегуванні управлінських рішень (у разі необхідності) під час впровадження

державних програм та проектів та змін законодавчого оточення.

Для здійснення контролю виконання програми необхідно розробити показники і систему оцінки прогресу в досягненні мети. Для забезпечення вимірності мети слід встановити показники, що визначають рух до мети і вказати спосіб і засоби вимірювання цих показників. Індикатори, що існують та пропонуються, повинні відповідати певним критеріям.

Автори пропанують використовувати критерії якості, кількості і часу. Відбір показників проводиться в чотири етапи:

- призначення індикаторів;
- якісне вимірювання індикаторів;

- обґрунтування порігового значення індикатора;

- кількісне вимірювання індикаторів.

Розробляючи програму підвищення рівня економічної безпеки держави необхідно контролювати три складових:

- відповідність індикаторів, що запропоновано щодо конкретної мети;
- однозначне тлумачення всіма учасниками програми суттєвості цих індикаторів;
- прогрес в досягненні мети (або навпаки).

Процес відбору показників повинен свідчити про те, що розуміється під метою і її реальністю, конкретністю і вимірністю. Розглянемо таблицю 3.

Таблиця 3

Вибір індикаторів рівня економічної безпеки держави

Мета	Підвищити рівень стану економічної безпеки держави
Обговорення	Хто братиме участь у розробці? Які можуть бути передбачені заходи? Якого роду індикатори необхідні? Які можна припустити взаємостосунки між партнерами, що мають надавати дані для єдиної інформаційної системи?
Показники	<p>А. Індикатори, що існують:</p> <ul style="list-style-type: none"> - індикатори інвестиційної та інноваційної безпеки; - індикатори фінансової безпеки; - індикатори енергетичної безпеки; - індикатори зовнішньоторговельної безпеки; - індикатори соціальної безпеки; - індикатори демографічної безпеки. <p>Б. Індикатори що запропоновано до впровадження:</p> <ul style="list-style-type: none"> - рівень екологічної безпеки; - рівень продовольчої безпеки; - рівень співвідношення обсягу приватної власності до обсягу державної власності у загальному обсязі власності у державі; - енергетична рентабельність виробництва у державі; - вік та рівень зносу основних засобів у державі; - рівень бюджетної безпеки (у розрізі двох складових: рівень ефективності збору податків податковими органами та рівень ефективності збору надходжень з боку органів митного контролю); - рівень гармонізації інтересів громадян (у розрізі двох складових: рівень співвідношення реальних надходжень різних соціальних груп у суспільстві та рівень концентрації власності у різних соціальних груп); - рівень епідеміологічної безпеки (у розрізі двох складових: рівень захворювання на СНІД та ВІЛ, рівень захворювання на туберкульоз)
Коректування мети	Підвищити рівень стану економічної безпеки держави на підставі змін зовнішніх та внутрішніх умов розвитку держави

Джерело: складено авторами

Після того, як були обґрунтовані показники, необхідно визначити джерела інформації і засоби збору даних для моніторингу, що дасть можливість встановити вимірність цих показників при дотриманні умови ефективності витрат на вимірювання. Також, стан економіки

вимагає розробки та обґрунтування моделі економічного росту на підставі врахування фактору економічної безпеки. Фактор економічної безпеки у моделі має розглядатися на рівні двох складових:

По-перше - зовнішні складові, що формуються в умовах відкритої

економіки, як наслідок впливу розвинутих країн ринкової економіки та інших країн, що можуть здійснювати процедури трансферу кризи по відношенню до України [8; 9; 10].

По-друге: внутрішні складові, що формуються під впливом:

- співвідношення частки приватної та державної власності у загальному обсязі власності держави;

- частка експортної продукції із високим мультиплікатором доданої вартості,

- співвідношення темпів зростання реального та фіктивного сектору економіки;

- обґрунтування порогових значень індикаторів економічної безпеки на підставі використання загальних математичних констант Світогляду та їх похідних [11; 12].

Висновки. Перехід до умов відкритої економіки та ринкових відносин відбувається в умовах відсутності єдиних науково-методологічних основ щодо характеристик такої складної системи, якою є система економічних відносин. Технології прийняття управлінських рішень, які раніше використовувалися вимагають як мінімум адаптації до ринкових умов, а як максимум – повного перегляду.

Економічна безпека має забезпечувати структурно-функціональну відповідність та направлений розвиток держави як системи що самоорганізується відповідно принципу самовідпорядкування та гармонізації систем.

При розробці економічної політики та стратегії економічного розвитку взагалі та стратегії забезпечення економічної безпеки держави як складової складної відкритої нелінійної та емерджентної системи слід диференціювати: що має бути незмінним але може коректуватись - інваріанти, а що слід змінювати для забезпечення дотримання принципу гармонії - варіації.

Структурна гармонія економічних систем від рівня держави до рівня підприємства є логічними складовими структурної гармонії систем Природи і має

бути підпорядкована математичному закону, - принципу пропорційного розподілу або золотого перетину при дослідженні економічних явищ [11].

Одним з актуальних питань теорії економічної безпеки і практики її використання є діагностика стану економічної безпеки на підставі розробки та впровадження в практику системи індикаторів економічної безпеки, що має забезпечити створення методологічної і методичної основ для виміру, оцінки стану, ефективності забезпечення і розвитку умов економічної безпеки. Стан економічної безпеки та масштабність тінізації економіки в Україні свідчать про необхідність вживання радикальних заходів щодо підвищення рівня та мінімізації погроз економічної безпеки.

Обмеженість використання системного підходу до методичних прийомів вивчення питань економічної безпеки і фундаментальних факторів, що впливають на її стан по різних рівнях економічних стосунків, від домогосподарств та фірм і до рівня держави вимагає впровадження трансдисциплінарного підходу в дослідженнях.

Перспективи подальших досліджень.

Вимагає подальшого розвитку гіпотеза про фрактальність структури економічних систем та необхідність зміни парадигми ставлення до питань теоретичного обґрунтування та практичного впровадження заходів щодо управління економічною безпекою як структурним інваріантом економічної системи держави що самоорганізується.

Прогресивні зміни стану економічної безпеки та економіки держави взагалі можуть бути досягнуті шляхом дотримання інваріант та коректування варіацій. Математичним орієнтиром має бути відповідність математичним константам рекурентного ряду пропорційного розподілу. Доцільним з точки зору авторів є використання принципів економічної фізики як науки, що формує нову теоретичну та методологічну базу сучасної економічної теорії.

Література:

1. Рейтинг конкурентоспроможності економік країн світу - 2017/2018. URL : <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-rejting-konkurentosposobnosti-ekonomik-stran-mira---20172018>.

2. Тіньова економіка в Україні. URL : https://kiis.com.ua/materials/pr/20191107_Shadow/Shadow_UA.pdf.

3. Ernando del Soto.. The other way. Invisible Revolution in the Third World T. Translated by "Catallaxy" Publishing House, 1995 Artist R. Schwander Per.sc. Moscow : Catallaxy 1995, p. 320. URL : http://www.vixri.com/d/Ernando%20de%20Soto%20_I_NOJ%20PUT%20Nevidimaja%20revoljucija%20v%20t.pdf.

4. Сороко Е. М. Золоті перетини, процеси самоорганізації та еволюції систем: Введення в аалльн теорію гармонії систем. Вид. 6-е. 2018. стр. 20.

5. Субетто А. І. Ноосферизм. *Введення в ноосферизм*, 2011. Том 1. С. 37-39.

6. Субетто А. І. Енергетичний погляд на теоретичні основи економічної науки (теоретичний етюд). Москва : Академія Тринитаризма, Эл № 77-6567, публ.10936.

7. Сухоруков А. І. Попередження зовнішніх економічних загроз. *Проблеми міжнародної безпеки: аналітичний огляд*, 2003. С. 139-142.

8. Сухоруков А. І. Трансфер економічних криз як причина недосконалих циклів. *Стратегічна панорама*. №2. 2004. С. 68-84

9. Франчук В. І., Кіржецький Ю. І. Аналіз методів оцінювання та виявлення тіньової економіки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ* – 2009 №1. С. 70-80.

10. Мазур І. І. Детінізація економіки як пріоритет економічної безпеки України *Стратегічні пріоритети*, 2008. №3. С. 76-83.

11. Yegorova-Gudkova T. I. Some proportions of the economic system of the state in the conditions of developing a strategy for solving the crisis. *Scientific proceedings of the Scientific Technical Union of Mechanical Engineering*, 2017, Vol. 26/212. С. 61–64

12. Ehlers T., Kong S., Zhu F. Mapping shadow banking in China: structure and dynamics. 2018. P. 27.

References:

1. Rating of the competitiveness of the economies of the world - 2017/2018, retrieved from : <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-rejting-konkurentosposobnosti-ekonomik-stran-mira---20172018>.

2. The shadow economy in Ukraine. Online resource. retrieved from : https://kiis.com.ua/materials/pr/20191107_Shadow/Shadow_UA.pdf [Data zvernennya.

3. Ernando del Soto. The other way. Invisible Revolution in the Third World T. Translated by "Catallaxy" Publishing House, 1995 Artist R. Schwander Per.sc. M .: Catallaxy 1995, p. 320 retrieved from : http://www.vixri.com/d/Ernando%20de%20Soto%20_I_NOJ%20PUT%20Nevidimaja%20revoljucija%20v%20t.pdf.

4. Soroko, E. M. (2018), *Zoloti peretini, procesi samoorganizacii ta evolyucii sistem: Vvedennya v aall'n teoriyu garmonii sistem* [Golden sections. The processes of self-organization and evolution of systems], URSS, Moscow, Russia, 20 p.

5. Subetto, A. I. (2011), "Noosferizm", *Vvedennya v noosferizm*, pp. 37–39.

6. Subetto, A. I. (2004), *Energetichnyi pohliad na teoretichni osnovannia ekonomichnoi nauky (teoretichniy etiud)* [Energy view of the theoretical foundations of economic science (theoretical sketch)], Akademiia Trynytaryzma, Moscow, Russia, El. № 77-6567, pabl.10936.

7. Suhorukov, A. I. (2003), "Prevention of external economic threats", *Problemi mizhnarodnoi bezpeki: analitichnij oglyad*, pp. 139-142.

8. Suhorukov, A. I. (2004), "Transfer of economic crises as a cause of imperfect cycles", *Strategichna panorama*, №2, pp. 68-84.

9. Franchuk, V. I. and Kirzhec'kij, Yu. I. (2009), "Analysis of methods of assessment and identification of the shadow economy", *Naukovij visnik L'viv'skogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav*, №1, pp. 70-80.

10. Mazur, I. I. (2008), "Shadowing the economy as a priority for Ukraine's economic security", *Strategichni prioriteti*, №3, pp. 76 - 83.

11. Yegorova-Gudkova, T. I. (2016), Some proportions of the economic system of the state in the conditions of developing a strategy for solving the crisis. *Scientific proceedings of the Scientific Technical Union of Mechanical Engineering*, Vol. 26/212, pp. 61–64

12. Ehlers, T. Kong S. and Zhu, F. (2018), Mapping shadow banking in China: structure and dynamics, pp. 27.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2019 р.